

Marcello Musto: Pariskommunen är fortfarande en ledstjärna för radikala förändringar

[Ur [Jacobin magazine](#), 18 mars 2021. Översättning från engelska, Göran Källqvist. Marcello Musto är författare till *Another Marx: Early Manuscripts to the International* (2018) och *The Last Years of Karl Marx: An Intellectual Biography* (2020). Bland böcker som han redigerat finns *The Marx Revival: Key Concepts and New Interpretations* (2020). Hans skrifter finns tillgängliga [här](#).]

Den 18 mars 1871 tog arbetarklassen i Paris kontroll över huvudstaden och upprättade Kommunen. Trots att den bara härskade i två månader är världens första arbetarregering fortfarande ett levande exempel på den sorts samhälle som arbetarna själva kan skapa, utifrån sin egen vision om frihet och jämlikhet.

Den franska borgarklassen hade kommit undan med allting. Sedan revolutionen 1789 hade den varit de enda som blev rika under perioder av välstånd, medan arbetarklassen regelbundet måste bära krisens bördor. Men utropandet av den Tredje republiken skulle öppna nya horisonter och ge en möjlighet att ändra inriktning. Efter att Napoleon III hade besegrats i slaget vid Sedan, togs han den 4 september 1870 tillfång. Efter en fyra månader lång belägring kapitulerade Frankrike i januari följande år till Otto von Bismarck, som under den efterföljande vapenvilan lyckades genomdriva hårda villkor.

Nationella val hölls, och med stöd från en stor legitimistisk och orleanistisk majoritet blev Adolphe Thiers ledare för den verkställande makten. Men i huvudstaden, där det folkliga missnöjet var större än på andra ställen, gjorde radikala republikanska och socialistiska grupper rent hus vid valen. Framtidsutsikterna av en högerregering som skulle lämna kvar de sociala orättvisorna och lägga krigsbördorna på de minst välbesuttna och försöka avvärja staden utlöste den 18 mars en ny revolution. Thiers och hans armé kunde inte annat än fly till Versailles.

Kamp och regering

För att säkerställa den demokratiska legitimiteten beslutade upprorsmakarna att omedelbart hålla fria val. Den 26 mars röstade en överväldigande majoritet av Parisborna (190.000 röster mot 40.000) på kandidater som stödde revolten, och 70 av de 85 valda representanterna förklarade att de stödde revolutionen. De 15 moderata representanterna från *parti des maires*, en grupp som bestod av de tidigare ledarna för vissa *arrondissement*, avgick omedelbart och deltog inte i Kommunens råd. De fick strax efteråt sällskap av fyra Radikaler.

De återstående 66 medlemmarna – som inte alltid var lätta att skilja åt på grund av dubbla politisk tillhörigheter – företrädde en rad olika ståndpunkter. Bland dem fanns omkring 20 nyjakobinska republikaner (inklusive de kända Charles Delescluze och Félix Pyat), ett dussintal anhängare till Auguste Blanqui, 17 medlemmar i Internationella arbetarassociationen [Första internationalen] (både mutualistiska anhängare till Pierre-Joseph Proudhon och kollektivisterna anknutna till Karl

Marx, ofta oeniga med varandra) och några oberoende.

De flesta av Kommunens ledare var arbetare eller erkända representanter för arbetarklassen, och 14 tillhörde Nationalgardet. I själva verket var det Nationalgardets centralkommitté som överlämnade makten i Kommunens händer – vilket, som det visade sig, skulle bli förspelet till en lång rad meningsmotsättningar och konflikter mellan de två organen.

Den 28 mars samlades ett stort antal medborgare i närheten av Hôtel de Ville till festligheter för att fira den nya församlingen, som nu officiellt tog sig namnet Pariskommunen. Trots att den inte skulle överleva mer än 72 dagar var Kommunen den viktigaste politiska händelsen i 1800-talets arbetarrörelses historia, och återuppväckte hoppet hos en befolkning som var utmattad efter månader av umbäranden. Kommittéer och grupper växte fram i de folkliga kvarteren för att ge stöd till Kommunen, och i vartenda hörn av huvudstaden togs initiativ för att uttrycka solidaritet och planera uppbygget av en ny värld. Montmartre döptes till ”frihetsfästningen”.

En av de mest utbredda uppfattningarna var viljan att dela med andra. Kämpar som Louise Michel exemplifierade andan av självförsakelse. Victor Hugo skrev om henne att hon ”gjorde det som stora vilda själar gör ... Hon förhärligade de krossade och kuvade.” Men det var inte insatser från en ledare eller en handfull karismatiska figurer som gav liv åt Kommunen. Den kännetecknades av sin tydligt kollektiva dimension. Kvinnor och män förenades frivilligt för att driva ett gemensamt frihetsprojekt. Självstyre betraktades inte som en utopi. Självfrigörelse betraktades som den viktigaste uppgiften.

Omvandlingen av den politiska makten

Två av de första provisoriska förordningarna för att hejda den grasserande fattigdomen var att frysa hyrorna (det sades att ”ägarna ska göra sin skäliga andel av uppoffringarna”) och sälja varor som värderades till under 20 francs i pantbankerna. Nio kollegiala kommissioner antogs också ersätta ministerierna för krig, finanser, allmän säkerhet, utbildning, uppehälle, arbete och handel, utrikes relationer och samhällsservice. Lite senare utsågs en delegat för att leda vart och ett av dessa departement.

Den 19 april, tre dagar efter fler val för att fylla 31 platser som nästan omedelbart hade blivit vakanta, antog Kommunen *Franska folkets deklaration* som innehöll en ”absolut garanti för individuell frihet, samvetsfrihet och arbetsfrihet” liksom att ”medborgarna alltid skulle vara indragna i gemensamma angelägenheter”. Den försäkrade att det ”inte går att få slut på [konflikten mellan Paris och Versailles] med hjälp av illusoriska kompromisser”. Folket hade en rätt och ”plikt att kämpa och vinna!”

Ännu viktigare än denna text – som var en något tvetydig syntes för att undvika spänningar mellan de olika politiska strömningarna – var de konkreta handlingar med hjälp av vilka kommunarderna kämpade för att helt och hållet omvandla den politiska makten. En grupp reformer tog itu med både den politiska administrationens metoder och själva karaktär.

Kommunen stödde återkallandet av valda representanter och att deras aktioner skulle kontrolleras med hjälp av bindande mandat (även om detta på inget sätt räckte för att lösa den komplicerade frågan om politisk representation). Domare och andra offentliga ämbeten övervakades också hela tiden och var möjliga att återkalla, och utsågs inte som tidigare godtyckligt, utan skulle utses efter

en öppen tävlan eller val.

Det tydliga målet var att hindra den offentliga sfären från att bli ett område för yrkespolitiker. Politiska beslut skulle inte överlämnas till en liten grupp funktionärer, utan måste tas av folket. Arméerna och poliskåren skulle inte längre vara institutioner som var skilda från samhället. Åtskiljandet av staten och kyrkan var också en nödvändig förutsättning.

Men visionen om politiska förändringar gick ännu djupare. För att drastiskt minska byråkratin måste makten överföras i folkets händer. Den sociala sfären skulle ha företräde över den politiska – som redan Henri de Saint-Simon hade hävdad – så att politiken inte längre skulle vara en speciell funktion utan successivt skulle införlivas i civilsamhällets verksamhet. Samhället skulle således ta tillbaka funktioner som hade överförts till staten.

Det räckte inte att störta det existerande klasstyret, man måste göra slut på klasstyre som sådant. Allt detta skulle ha fullföljt Kommunens vision om republiken som ett förbund av fria, verkligt demokratiska sammanslutningar som skulle främja befrielsen av republikens samtliga beståndsdelar. Sammantaget skulle det ha blivit producenternas självstyre.

Prioritera samhällsreformer

Kommunen ansåg att sociala reformer var ännu viktigare än politiska förändringar. Det var skälet till Kommunens existens, det var mätaren på dess lojalitet mot sina grundningsprinciper, och det centrala element som skilde den från de tidigare revolutionerna 1789 och 1848. Kommunen antog ett flertal åtgärder med en klar klassinnebörd.

Slutdatum för skuldåterbetalningar sköts upp tre år, utan ytterligare räntekostnader. Vräkningar på grund av att hyran ej hade betalats avskaffades, och en förordning antogs som gjorde det möjligt att rekvirera tomma lägenheter åt personer utan tak över huvudet. Det fanns planer på att förkorta arbetsdagen (först till tio timmar och i framtiden föreställde man sig åtta timmar), den utbredda praktiken att ge arbetare felaktiga böter som ett sätt att helt enkelt sänka lönen förbjöds vid vite av straffpåföljd, och minimilönerna sattes på en respektabel nivå.

Så mycket som möjligt gjordes för att öka livsmedelstillgången och sänka priserna. Nattarbete på bagerierna förbjöds och ett antal kommunala köttbutiker öppnades. Olika sorters socialhjälp erbjöds till svagare delar av befolkningen – till exempel livsmedelsbanker till övergivna kvinnor och barn – och diskussioner hölls om hur man skulle få slut på diskrimineringen mellan legitima och illegitima barn.

Alla kommunarder ansåg uppriktigt att utbildning var en oumbärlig faktor för individens frigörelse och för alla verkliga sociala och politiska förändringar. Skolplikt skulle bli gratis och obligatorisk för både flickor och pojkar, och religiöst inspirerad undervisning ersattes av sekulär utbildning längs rationella, vetenskapliga linjer. Speciellt utsedda kommissioner och pressens sidor gav många övertygande argument för att satsa på utbildning av kvinnor. För att bli en verklig ”samhälls-service”, måste utbildningen ge lika möjligheter till ”barn av båda könen”.

Dessutom skulle ”skillnader på grund av ras, nationalitet, religion eller samhällsställning” förbjudas. Dessa förslag åtföljdes tidigt av praktiska initiativ, och i mer än ett *arrondissement* gick tusentals arbetarbarn in i skolbyggnader för första gången och fick skolmaterial gratis.

Kommunen antog också åtgärder av socialistisk karaktär. Den beslutade att verkstäder som hade övergivits av arbetsköpare som hade flytt från staden skulle överlämnas till arbetarkooperativ, med garantier om kompensation om ägarna återvände. Teatrar och museer skulle vara öppna för alla och gratis, och kollektiverades och ställdes under Artistförbundets ledning, som leddes av målaren och den outtröttlige kämpen Gustave Courbet. Omkring 300 skulptörer, arkitekter, litografer och målare (bland dem Édouard Manet) deltog i detta organ – ett exempel som upprepades i och med grundandet av ett "Artistförbund" som samlade skådespelare och folk från operavärlden.

Alla dessa handlingar och villkor infördes inom loppet av bara 54 dagar, i en stad som fortfarande vacklade under effekterna från fransk-preussiska kriget. Kommunen kunde bara jobba mellan 29 mars och 21 maj, mitt under ett heroiskt motstånd mot angrepp från Versailles som också krävde en hel del mänsklig energi och ekonomiska resurser. Kommunen hade inte tillgång till några tvångsmedel, och därför genomfördes många av dess förordningar inte på samma sätt i stadens alla delar. Ändå uppvisade de en anmärkningsvärd strävan att omvandla samhället och pekade fram mot möjliga förändringar.

Kollektiv och feministisk kamp

Kommunen var mycket mer än de aktioner som den lagstiftande församlingen godkände. Den försökte till och med rita om stadens utrymmen. Dessa ambitioner visade sig i beslutet att riva Vendômekolonnen, som ansågs vare ett monument för barbari och en förkastlig symbol för krig, och i sekulariseringen av vissa andaktsplatser genom att de överlämnades till gemensam användning.

Kommunen överlevde så länge den gjorde tack vare ett utomordentligt högt massdeltagande och en gedigen anda av ömsesidig hjälp. Revolutionära klubbar dök upp i nästan alla *arrondissement*, och spelade en anmärkningsvärd roll. Det fanns minst 28 sådana, och de representerade ett av de mest talande exemplen på spontana mobiliseringar.

De var öppna varje kväll och erbjöd invånarna möjlighet att träffas efter arbetet och fritt diskutera den sociala och politiska situationen, kontrollera vad deras representanter hade uppnått, och föreslå alternativa sätt att lösa de dagliga problemen. De var horisontella föreningar som främjade att det inrättades och uttrycktes en folklig överhöghet, liksom skapades verkliga platser för systerskap och broderskap där alla kunde andas in den berusande atmosfären av kontroll över sitt eget öde.

Denna frigörande inriktning hade inte någon plats för nationell diskriminering. Alla som kämpade för att utveckla Kommunen erbjöds medborgarskap i den, och utlänningar hade samma sociala rättigheter som det franska folket. Jämlikhetsprincipen visade sig tydligt i den framträdande roll som spelades av de 3.000 utlänningar som var aktiva i Kommunen. Léo Frankel var en ungrare som var medlem i Internationella arbetarassociationen, och han inte bara valdes till Kommunens råd utan arbetade också som rådets "arbetsminister" – en av de viktigaste posterna. På samma sätt var polackerna Jaroslaw Dabrowski och Walery Wróblewski framstående generaler i ledningen för Nationalgardet.

Även om kvinnor fortfarande inte hade rösträtt eller rätt att sitta med i Kommunens råd, spelade de en avgörande roll för att kritisera samhällsordningen. I många fall bröt de mot det borgerliga samhällets normer och hävdade en ny identitet i opposition mot den patriarkaliska familjens

värderingar, och gick utöver de privata hushållen för att samarbeta med den offentliga sfären.

”Kvinnoförbundet för försvar av Paris och vård av de skadade” bildades mycket tack vare Första internationalens medlem Elisabeth Dmitrieffs outtröttliga arbete, och var centralt under arbetet för att identifiera strategiskt viktiga strider. Kvinnor lyckades stänga licensierade bordeller, erövrade jämlikhet mellan kvinnliga och manliga lärare, myntade parollen ”lika lön för lika arbete”, krävde lika rättigheter inom äktenskapet och erkännande av fria förbindelser, och talade för rent kvinnliga förbund i fackföreningarna.

När den militära situationen försämrades i mitten av maj och Versailles’ trupper stod vid Paris’ portar, tog kvinnor till vapen och bildade en egen bataljon. Många kom att dö på barrikaderna. Den borgerliga propagandan angrep dem ytterst brutalt, döpte dem till *les pétroleuses* och anklagade dem för att ha satt eld på staden under gatustriderna.

Centralisera eller decentralisera?

Den verkliga demokrati som kommunarderna försökte upprätta var ett ambitiöst och svårt projekt. Folklig överhöghet krävde att största möjliga antal medborgare deltog. Från slutet av mars upplevde Paris hur det sköt upp centrala kommissioner, lokala underkommittéer, revolutionära klubbar och soldatbataljoner, som flankerade den redan komplicerade maktindelningen mellan Kommunens råd och Nationalgardets centralkommitté.

Den sistnämnda hade behållit den militära kontrollen och ofta agerat som en verklig motmakt till rådet. Även om befolkningens direkta inblandning var en avgörande garanti för demokrati, så gjorde de många inblandade myndigheterna att beslutsprocessen blev extra svår, och innebar att genomförandet av förordningarna blev en invecklad angelägenhet.

Frågan om förhållandet mellan centralmakten och de lokala organen ledde till många kaotiska, ibland förlamande, situationer. Den känsliga balansen bröts helt och hållet när Jules Miot, inför den kritiska krigssituationen, den dåliga disciplinen i Nationalgardet och regeringens ökande ineffektivitet, föreslog att det skulle bildas en Kommitté för allmän säkerhet med fem medlemmar, efter mönster från Maximilien Robespierres diktatur 1793.

Åtgärden godkändes den första maj med en majoritet på 45 mot 23. Det visade sig vara ett svårt misstag som innebar början på slutet för det nya politiska experimentet och splittrade Kommunen i två motsatta block.

Det första av dessa utgjordes av nyjakobiner och blanquister som lutade mot att koncentrera makten och till syvende och sist ge det politiska företräde framför den samhällliga dimensionen. Det andra blocket innefattade en majoritet av Internationella arbetarassociationens medlemmar, och ansåg att den samhällliga sfären var viktigare än den politiska. De menade att det var nödvändigt med en maktindelning och hävdade envist att republiken aldrig fick ifrågasätta de politiska friheterna.

Detta block leddes av den outtröttlige Eugène Varlin, avvisade starkt den auktoritära inriktningen och deltog inte i valen till Kommittén för allmän säkerhet. Att samla makten i händerna på några få individer skulle enligt deras uppfattning stå i direkt motsättning till Kommunens grundförutsättningar, eftersom dess valda representanter inte var suveräna – överhögheten tillhörde folket – och inte hade rätt att överlåta makten till ett särskilt organ.

Den 21 maj deltog minoriteten åter i ett möte med Kommunens råd, och ett nytt försök gjordes att skapa enhet i dess led. Men det var redan försent.

Kommunen som en synonym för revolution

Pariskommunen krossades brutalt av Versailles' arméer. Under *semaine sanglante*, veckan av blodsutgjutelse mellan 21 och 28 maj, slaktades mellan 17.000 och 25.000 medborgare. De sista fientligheterna ägde rum vid murarna till kyrkogården Père Lachaise. En ung Arthur Rimbaud beskrev den franska huvudstaden som "en sorgsen, nästan död stad". Det var den blodigaste massakern i Frankrikes historia.

Bara 6.000 personer lyckades fly till landsflykt i England, Belgien och Schweiz. Antalet fångar blev 43.522. Ett hundratal av dessa dömdes till döden efter summariska rättegångar inför krigsrätt, och ytterligare 13.500 skickades i fängelse eller straffarbete eller deporterades till avlägsna områden som Nya Kaledonien. En del av de som skickades dit solidariserade sig med och delade samma öde som ledarna för det antikoloniala Mokrani-upproret, som hade brutit ut samtidigt med Kommunen och också hade dränktes i blod av franska trupper.

Kommunens spöke intensifierade det antisocialistiska förtrycket i hela Europa. Den konservativa och liberala pressen slätade över Thiersstatens exempellösa våld, och anklagade kommunarderna för de värsta brott och uttryckte stor lättnad över att den "naturliga ordningen" och borgerliga lagligheten hade återställts, liksom tillfredsställelse över att "civilisationen" hade besegrat anarkin.

De som vågade bryta mot den härskande klassens makt och angripa dess privilegier straffades på ett exemplariskt sätt. Kvinnor behandlades återigen som underlägsna varor och arbetare med smutsiga, valkiga händer som skamlöst nog hade understått sig att härska, drevs tillbaka till platser som ansågs vara mer passande för dem.

Och ändå stärkte upproret i Paris arbetarnas kamp och drev dem i mer radikal riktning. Strax efter nederlaget skrev Eugène Pottier den sång som skulle komma att bli arbetarrörelsens mest hyllade sång: "Sista striden det är / ty Internationalen / åt alla lycka bär!"

Paris hade visat att målet måste vara att bygga ett helt annat samhälle än kapitalismen. Även om "körsbärens tid" [*le temps des cerises*] (för att citera titeln till kommunarden Jean-Baptiste Cléments berömda vers) aldrig kom för huvudpersonerna, så förkroppsligade Kommunen hädanefter tanken på samhällspolitiska förändringar och en praktisk tillämpning av den. Den blev synonym med själva begreppet revolution, med en existentiell erfarenhet för arbetarklassen. I *Pariskommunen* skrev Karl Marx att "förtruppen för hela det moderna proletariatet" hade lyckats "annektera ... all världens arbetare åt Frankrike".

Pariskommunen förändrade arbetarnas medvetande och deras kollektiva uppfattningar. 150 år senare fortsätter dess röda fana att vaja och påminna oss om att det alltid är möjligt med ett alternativ. *Vive la Commune!*